

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Баб'яка Володимира Івановича «Типи житла для мігрантів», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 - Архітектура будівель і споруд

На розгляд представлена дисертація, що складається із вступу, п'яти розділів основного дослідження з висновками, загальних висновків, бібліографічного переліку та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 307 сторінок, зокрема основний зміст роботи викладено на 233 сторінках тексту, 19 сторінок списку використаних джерел на 152 позиції, 55 сторінок ілюстрованих таблиць та додатків.

Актуальність теми. Поширеній у світі проблемі міграції та мігрантам присвячено багато досліджень в різних сферах: демографічних, політичних, соціальних, психологічних, економічних, культурологічних. Натомість питання архітектури, а саме - формування архітектурного середовища житла для мігрантів, його інтеграція в структуру житлової забудови - є малодослідженими в архітектурній теорії та практиці як України, так і закордоном. Як вважає автор роботи, відсутність розуміння місця і ролі мігранта в структурі сучасних населених пунктів, невирішеність питань його інтеграції засобами житлової політики призводить до виникнення етнічно забарвлених кварталів, що відповідно стає проблемою для міст приймаючої країни.

Наразі в Україні відсутні розробки в сфері архітектури житла для мігрантів як типологічної ланки загальної типології житла, а також як інструмента соціально-психологічної інтеграції мігрантів у приймаюче середовище. Найвні соціально-архітектурні моделі не задовольняють потреб споживачів середовища. Житло для мігрантів в Україні регламентовано лише відомчими нормами проектування режимних закладів для утримання осіб, що незаконно перетнули державний кордон. Даний тип житла представлено лише вузькоспеціалізованими об'єктами - пунктами тимчасового утримання іноземців та осіб без громадянства та пунктами тимчасового розміщення біженців і осіб без громадянства, які повноцінним житлом вважатися не можуть. Дані об'єкти є закритими та підпадають під перелік закладів з обов'язковою охороною і спеціальним режимом відвідування. Створені поодиначні проєктні моделі житла для мігрантів, як місця концентрованого тимчасового утримання нелегалів, не вирішують вищезазначених проблем сучасного суспільства. Відсутній досвід влаштування житлових осередків для мігрантів, які на законних підставах потрапляють в Україну з метою тимчасового чи постійного проживання.

Враховуючи багатогранність і важливість проблеми, недостатній рівень її висвітлення вітчизняними вченими, дослідження функціональних, типологічних, архітектурно-планувальних та естетичних аспектів формування житлового середовища для розселення мігрантів можна вважати актуальним.

Мета даного дослідження полягає у обґрунтуванні та формуванні типів житла для мігрантів.

Завдання дослідження сформульовані відповідно до мети роботи, розкриваються у тексті та рисунках дисертації, а їх виконання висвітлено у наукових і практичних результатах дослідження. *До змісту завдань є зауваження, яке буде уточнено у переліку зауважень до роботи.*

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вперше розробленому, а саме: до наукового обігу у галузі архітектури введено поняття трудових мігрантів як окремої специфічної категорії споживачів житла, систематизовані теоретичні передумови та сформульовані критерії дослідження житла для мігрантів; виявлені ієрархічно структуровані вимоги до житла з боку мігрантів, як основи для формування типології житла; розроблені соціально-архітектурні моделі типів житла для мігрантів та сформульовані рекомендації щодо їхньої інтеграції в структуру міського житлового фонду; запропоновано стратегію інтеграції трудових мігрантів в структуру приймаючого суспільства засобами керованої житлової політики. *До формулювання наукової новизни також є зауваження, які нижче увійшли до переліку зауважень до роботи.*

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечена коректним вибором методів та логічною послідовністю етапів дослідження. В якості теоретично-методологічної бази були застосовані загальнонаукові, спеціальні соціологічні та архітектурно-містобудівні методи дослідження, які можна розділити на теоретичні, емпіричні й теоретико-емпіричні.

Достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджується:

- теоретичним обґрунтуванням базових положень;
- застосованим методичним апаратом дослідження;
- результатами вивчення і систематизації ряду подібних методологічних та проектних розробок в Україні і закордоном, пошукових проектів та ідей;
- результатами апробацій в експериментальному проектуванні.

Значення результатів для практики. Практична цінність роботи полягає у використанні при подальших наукових дослідженнях житла для мігрантів, розробці стратегій і програм інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство; для вдосконалення проектних норм; при проектуванні житла для мігрантів, а також в навчальному процесі (курсове та дипломне проектування).

У першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТЛА ДЛЯ МІГРАНТІВ»** та першому параграфі «Міграція як соціальне явище» узагальнено результати попередніх досліджень стосовно міграції: визначення, причини виникнення, соціальна оцінка. Аналіз соціально-демографічної характеристики міграції містить дані про структуру і динаміку міграції в країнах Європи і в Україні. На основі статистичних даних сформовано середньостатистичний опис мігранта в Україні. В частині розділу "Стан дослідженості питань житла для мігрантів» проаналізовано основні теоретичні праці в даній сфері наукових знань. Автором висвітлено стан теоретичних розробок у сфері архітектури житла і з'ясовано, що теоретичні дослідження мають фрагментарний характер і не розглядають проблему комплексно.

У другому розділі **«МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЖИТЛА ДЛЯ МІГРАНТІВ»** обґрунтовано напрям розвитку дослідження та базові напрямки для поточного поетапного виконання завдань. Прийнята в дисертації стратегія дослідження підпорядкована розробці одного з основних шляхів інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство - через житлову політику. Підрозділ «Послідовність етапів дослідження» обґрунтовує логіку етапів дослідження, у відповідності до поставлених меж, стратегії та критеріїв. Виокремлено п'ять етапів та ряд методів дослідження, застосованих в роботі.

У третьому розділі **«АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ПРОЕКТУВАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖИТЛА ДЛЯ МІГРАНТІВ»** спочатку проаналізовано особливості розташування житлових одиниць для мігрантів в структурі населених пунктів. Розселення мігрантів у сформоване міське середовище відбувається на тлі ряду паралельних урбаністичних процесів. Виявлено, що більшість зарубіжних моделей житла для мігрантів являють собою варіації мобільного чи модульного житла, які швидко і без великих капіталовкладень пристосовуються до поставленого завдання. Аналіз зарубіжного досвіду формування житла для мігрантів показав, що в країнах ЄС застосовуються три підходи до забезпечення мігрантів житлом: у соціальному житлі, у спеціалізованому і відповідно пропозицій ринку нерухомості. Підрозділ «Існуючі типи житла для мігрантів в Україні» присвячено вивченню досвіду функціонування пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства (ПТПШ) і пунктів тимчасового розміщення біженців (ПТРБ). Об'єкти запроектовані у відповідності до діючих відомчих норм МВС, мають переважно дортуарне розпланування житлової частини, спільні санвузли, кухні, приміщення для спілкування. Дані об'єкти є досить новими і забезпечують щойно прибулим із-за кордону мігрантам мінімальний рівень умов для проживання. З огляду на

відсутність явних недоліків в архітектурно-розпланувальних рішеннях, в подальшому ПТПП та ПТРБ не розглядаються. Таким чином, аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду формування житла для мігрантів засвідчив ряд проблемних питань комплексного характеру, які впливають на формування архітектурного середовища житла цього типу.

У четвертому розділі «**АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ЖИТЛА ДЛЯ МІГРАНТІВ**» проведено комплексний аналіз і систематизовано результати проведених автором соціологічних опитувань мігрантів, українських заробітчач, громадян, що репрезентують корінне населення країни, працівників місць утримання осіб без громадянства та мігрантів. На думку експертів, фобію громадян перед мігрантами можна подолати дисперсним або мало концентрованим розселенням мігрантів в приймаючого житлового середовищі. Інтереси економіки ринку нерухомості вказують на доцільність дисперсного розселення мігрантів в структуру масового багатоквартирного житла, при умові, якщо окремі квартири для мігрантів будуть відповідно пристосовані для їхнього проживання.

В цілому, при вивченні зарубіжних містобудівних практик забезпечення житлом мігрантів, не виявлено механізмів запобігання виникненню етнічних чи культурних анклавів, явищ сегрегації мігрантів і ізоляції районів з мігрантами.

П'ятий розділ дисертації "РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ ДЛЯ МІГРАНТІВ" є підсумковим і відповідає на поставлене завдання - розробити ряд класифікацій житла для мігрантів. Теоретична модель державної житлової політики, орієнтованої на інтеграцію і асиміляцію мігрантів пропонує стратегію їх інтеграції в структуру суспільства приймаючої країни за допомогою житлової політики. Автором пропонується чотири моделі розселення в структурі нерухомості приймаючого суспільства: дисперсне, дисперсно-малоконцентроване, малоконцентроване, концентроване. У підрозділі «Типи будинків» розкривається зміст номенклатури спеціалізованого і масового багатоквартирного житла, в структуру якого інтегрується певна кількість житлових одиниць для мігрантів. Параграф «Типи житлових одиниць» розкриває принципи організації, адаптації й трансформації житлового простору помешкань для мігрантів. Першочергово житлові одиниці мають бути максимально економічними, оскільки вартість житла є пріоритетним показником для мігрантів. Підрозділ "Рекомендації щодо коригування проектних норм" висвітлює пропозиції зміни окремих пунктів чинних ДБН В.2.2-15:2019 (Житлові будинки. Основні положення) і ДСП 173-96 (Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів), спрямованих на впровадження в проектну практику розро-

блених типів житла для мігрантів. Найбільш актуальними змінами вбачаються наступні: зняття обмежень щодо мінімально допустимих площ житлових кімнат та кухні в квартирах для мігрантів; допустимість не повного виконання вимог до інсоляції житлових кімнат; допустимість розташування житла для мігрантів у цокольних приміщеннях, а також в мансардних поверхах над 4-5-поверховими будинками без влаштування ліфту; допустимість розташовувати тимчасове житло для мігрантів на території виробничих об'єктів або в межах їхніх санітарно-захисних зон; можливість виключення житла для мігрантів при розрахунку кількості паркомісць для житлового будинку.

Підрозділ 5.6. "Архітектурно-композиційні особливості житла для мігрантів" містить рекомендації щодо формування архітектури спеціалізованого житла і житлових будинків, в структуру яких введено окремі житлові одиниці для мігрантів, зроблені на основі аналізу реалізованих об'єктів і запроєктованих моделей житла для мігрантів.

Позитивними характеристиками роботи виступають: актуальність і новизна теми дослідження, що є, безумовно, нестандартним для архітектурної науки, міжгалузевим і таким, що ґрунтується на концепції сталого розвитку архітектури і містобудування; ретельно проведений глибокий аналіз як архітектурно-типологічного кола проблем, так і суміжних сфер і галузей науки - містобудування, соціології, психології; охоплення великого обсягу теоретичних та інших джерел і глибока їх проробка; достатньо повно і чітко поданий ілюстративний матеріал.

Головним науковим результатом дослідження виступає систематизація знань у галузі архітектури будівель і споруд, зокрема, архітектури житла, а також розробка на цій основі класифікацій за різними ознаками житлових утворень, будівель та одиниць для мігрантів. Практичним результатом роботи виступають рекомендації щодо нормування архітектурно-планувальної організації житлових будівель для мігрантів та гармонізації архітектурного середовища міст та поселень з урахуванням соціалізації мігрантів як групи населення, що є недостатньо соціально захищеною. Проведене дослідження буде корисним при розробці як нормативної документації, так і для проектних рішень на усіх рівнях архітектурного середовища - містобудівному, будівель і споруд, предметно-просторовому. Також необхідно підкреслити важливість перспективного розвитку і вдосконалення досліджень у цій сфері, тобто можливості продовження цієї роботи, яка, так би мовити, відкриває новий типологічний аспект гармонізації житлового середовища. Усе вищезазначене підтверджує актуальність обраної

теми, її гостроту, новизну і своєчасність для вдосконалення архітектурного середовища сучасної України.

Разом із тим, в роботі присутні деякі дискусійні моменти, а саме:

1. Дисертаційне дослідження має 5 розділів та 233 сторінок текстової частини. Для рівня кандидатської дисертації - забагато, і подальше ознайомлення з роботою показало, що 1, 3 та 4 розділи є, по суті, аналітичними, містять умови і фактори, що впливають на формування архітектури житла для мігрантів, а отже, цей матеріал можна було скоротити та об'єднати.
2. Назва дисертаційної роботи "Типи житла для мігрантів" на жаль, не відображує відповідність роботи до архітектурної спеціальності, звужує її змістовні межі. Об'єктом дослідження могла б виступати архітектурно-планувальна організація житлових будинків для мігрантів, а предметом - принципи цієї організації.
3. В пунктах наукової новизни вказано, що вперше розроблено автором, але не вказано, що було вдосконалено, а що - отримало подальший розвиток. Зрозуміло, що автор спирався на теоретичний і проектний досвід формування середовища, якщо не точно цього, але подібних типів житла (соціального, тимчасового, спеціального), але чомусь не відобразив це у тексті наукової новизни. Так, наприклад, зазначено, що автором виявлені ієрархічно структуровані вимоги до житла з боку мігрантів, як основи для формування типології житла. Але архітектурна типологія житла вже існує, її потрібно було розширити та уточнити. Також у формулюванні наукової новизни не вказано нічого про розробки рекомендацій з нормування житла для мігрантів, що є у тексті роботи, але відсутнє у даній позиції автореферату.
4. В завданнях дослідження після виявлення чинників впливу на формування типології житла для мігрантів відразу зазначені рекомендації до формування типів, тобто відсутнє завдання щодо розробки теоретичних принципів формування типів житла для мігрантів.
5. Розділ 4 присвячено дослідженню факторів впливу на формування житла для мігрантів і, на наш погляд, містить велику кількість додаткової інформації щодо проведення соціологічних опитувань з питань соціально-економічної сфери життєдіяльності мігрантів. Зважаючи на важливість даних досліджень для цієї роботи, проте, доцільно зауважити, що обсяг розділу є перебільшеним, а матеріали опитувань можна було винести у додатки, залишив у тексті роботи тільки результати. Підроз-

діл "Архітектурно-містобудівні чинники" бажано було б супроводити містобудівними схемами міст України з демонстрацією актуального розміщення місць проживання мігрантів.

6. У розділі V "Рекомендації щодо формування житлового фонду для мігрантів", у тексті параграфу "Типи житлових одиниць" автором згадуються принципи організації житлового простору помешкань для мігрантів. Але, на жаль, в роботі не були чітко визначені принципи формування архітектурних типів житлових осередків (будинків та квартир) для мігрантів, які б значно, на наш погляд, збільшили вагомість теоретичної компоненти дослідження.
7. При формулюванні пунктів пропозицій щодо внесення змін до чинних ДБН В.2.2-15:2019 (Житлові будинки. Основні положення) і ДСП 173-96 (Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів) варто було б підкреслити тимчасовий характер проживання мігрантів у житлі, види якого пропонує впроваджувати автор.
8. В роботі недостатньо приділено уваги естетичним параметрам формування архітектури житла для мігрантів, наприклад, дизайну інтер'єрів житла цього типу, коли за допомогою композиційних засобів та прийомів можна вирішити психологічно-емоційні проблеми адаптації та інтеграції до незвичного середовища. Також рекомендації з проектування житла для мігрантів носять у багатьох пунктах, скоріше, адміністративно-нормативний характер.
9. Загальні висновки по роботі не у всіх пунктах співпадають з поставленими завданнями і не відобразили головний результат роботи - встановлення номенклатури типів житла для мігрантів, їх порівняльну характеристику та виявлення функціональних, планувальних та композиційних особливостей житлових осередків цих типів.

Вказані зауваження не позначаються на, в цілому, позитивному враженні від представленої роботи і не знижують її професійного рівня.

Висновок щодо дисертації

Аналіз дисертаційного дослідження, автореферату, праць здобувача, що опубліковані за темою дисертації, його проектних розробок і впроваджень, дозволяє зробити висновок, що дана робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке спрямовано на розв'язання нової і актуальної науково-теоретичної та практичної проблеми. Дисертація й автореферат написані науковою мовою відповідного професійного рівня. Автореферат повністю відповідає

дисертаційній роботі, розкриває основний зміст проведеного дослідження та отриманих результатів.

Усе вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертація Баб'яка Володимира Івановича "Типи житла для мігрантів" представлена на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02, є завершеною, самостійно виконаною роботою, у якій отримано нові теоретичні й практичні результати. За актуальністю розглянутих проблем і завдань, новизною і практичною цінністю одержаних результатів дисертація відповідає науковій спеціальності, вимогам пп. 11, 12, 14 "Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вчених звань" ДАК міністерства освіти і науки України, яким повинні відповідати кандидатські дисертації, а її автор, Баб'як Володимир Іванович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 - Архітектура будівель і споруд.

Офіційний опонент:

Доктор архітектури, доцент, в.о. завідувача кафедри дизайну Київського національного університету будівництва і архітектури

 Ю.В.Третяк

Підпис Третяк Ю.В. засвідчую:

Вчений секретар КНУБА

 О.С. Петренко